

UGSEAD
Uluslararası Güzel Sanatlar Eğitimi Araştırmaları Dergisi
International Journal of Research in Fine Arts Education

<http://ugsead.penpublishing.net>

Sanat Eğitiminde Alternatif Bir Yöntem Olarak “Sanatla Terapi ve Uygulamaları” *
As an Alternative Method in Art Education “Art Therapy And Applications”

Emine Teker¹

¹ Dr., Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü

Önerilen Atf: Teker, E. (2018). Sanat Eğitiminde Alternatif Bir Yöntem Olarak Sanatla Terapi ve Uygulamaları. *Uluslararası Güzel Sanatlar Eğitimi Araştırmaları Dergisi (UGSEAD)*, 1(1), 127-139..

Geliş Tarihi: 12 Aralık 2018
Kabul Tarihi: 21 Aralık 2018
Çevrimiçi Yayın Tarihi: 30 Aralık 2018

Anahtar kelimeler:

Sanat, Sanat Eğitimi, Sanatla Terapi, Yöntem.

ÖZET

Sanat geçmişten günümüze insanların kendilerini ve çevrelerini anlama ve düşüncelerini aktarmada önemli bir rol üstlenmiştir. Sanat yoluyla insanların duygu, düşünce ve yeteneklerini kapsayan yaratıcı etkinlikler sanat eğitimi olarak tanımlanmaktadır. Sanatla terapi ise her yaşta her bireyle uygulanabilen ve bireylerde sanat yoluyla olumlu bir gelişme amacıyla yapılan sanat faaliyetleri olarak özetlenebilir. Bu sanat faaliyetleri resim, müzik, tiyatro, sinema, dans ve hareket gibi faaliyetlerdir. Gün geçtikçe çağdaşlaşmanın gereği olarak sürekli değişen ve gelişen dünyada öğretim yöntemleri de yeni neslin ihtiyaçlarına göre değişiklik göstermektedir. Sanat eğitiminin öğretimi de bu değişimden etkilenmekte, geleneksel ve kalıplaşmış yöntemlerin yerini bazı yeni çağdaş öğrenme yöntemleri almaktadır. Sanatla terapi de bu yöntemlerden bir tanesi olarak sayılabilir. Dünyada 19. Yüzyılın ortalarından itibaren kullanılmaya başlayan “Sanatla Terapi” ülkemizde yeni sayılabilecek bir kavramdır. Temelinde kişilerde iyileşme ve rahatlama sağlama yatan bu yöntemin özellikle de son yıllarda yaşanan olumsuzluklar (savaşlar, göçler, ekonomik bunalımlar vb.) göz önüne alındığında insanların sanat yoluyla rahatlama için alternatif bir yöntem olarak önemini arttığı söylenebilir. Tüm bu düşüncelerden hareketle araştırmanın amacı; sanat eğitiminde sanatla terapi yönteminin nasıl kullanılabileceğini yapılan uygulamalarla açıklamaya çalışmak olarak özetlenebilir. Bu araştırma ile Sanatla Terapi konusunda yayınlanan araştırma, tez, makale ve kitaplar incelenerek kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu Harran Üniversitesi Resim İş Öğretmenliğinde Okuyan “Özel Öğretim yöntemleri II” dersini alan 40, “Müze Eğitimi ve Uygulamaları” dersini alan 10, “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersini alan 10 öğrenci olmak üzere toplam 60 öğrenci oluşturmaktadır. Derslerin öğretim programlarına ve amaçlarına uygun hazırlanmış toplam 4 haftalık sanatla terapi uygulamaları gerçekleştirilmeye çalışılmış ve elde edilen kazanım ve gözlemler araştırmacı tarafından kavramsal veriler ışığında yorumlanmaya çalışılmıştır. Uygulanan 3 sanatla terapi projesi sonucunda; sanat eğitiminde sanatla terapi yönteminin geniş bir alanda kullanılabileceği, bu yöntemle öğrencilerin yaparak yaşayarak aktif bir öğrenme sağladığı gözlemlenmiştir. Araştırma sonucunda; sanatla terapi alanında Türkçe kaynakların ve yetişmiş uzmanların sayılarının az olması nedeniyle artırılması önerilmektedir.

© UGSEAD All rights reserved

Received: 12 December 2018
Accepted: 21 December 2018
Online Release: 30 December 2018

ABSTRACT

Art has played an important role in understanding people's and their environment and conveying their thoughts from past to present. Creative activities that involve the emotions, thoughts and abilities of people through art are defined as art education. The therapy with art can be summarized as art activities that can be applied with every individual of all ages and made for the purpose of a positive development through art. These art activities are activities such as painting, music, theater, cinema, dance and movement. As a necessity of modernization, teaching methods in the ever-changing and developing world vary according to the needs of the new generation. The teaching of art education is also affected by this change, and traditional and stereotyped methods are being replaced by some new modern learning

Keywords:

Art, Art Education, Therapy with Art, Method

* Bu çalışma, 2018 yılında Ankara’da gerçekleştirilen II. Uluslararası Sanat Eğitimi Araştırmaları Sempozyumu’nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

methods. Art therapy can be considered as one of these methods. Art Therapy which is used in the world since the mid-19th century is a new concept in our country. It can be said that the importance of this method as an alternative method for people to relax through art is taken into consideration considering the negativities (wars, migrations, economic crises, etc.) in recent years, which provide improvement and relief in individuals. The aim of the study is to understand all these thoughts; how to use the method of therapy with art in art education. In this research, a conceptual framework has been formed by examining research, thesis, articles and books published on Therapy with Art. The study group of the study consisted of 60 students who took courses on Private Teaching Methods II, Museum Education and Practices and Community Service Practices in Harran University Department of Visual Art Education. Prepared in accordance with the teaching of the course and aim and 2 field expert art therapist in line with the views, a total of 4 weekly art therapy practices have been tried and gains and observations are tried to be interpreted by the researcher in the light of conceptual data. In this study, semi-structured interview forms consisting of open-ended questions about the method of therapy with the art were prepared and the students were asked for their opinions about the therapy with art. Based on all these data; art and therapy practices are the educational and instructional practices that relax the students, they are the applications that contribute to their personal development, they can be used as an alternative method in art education, they are living by contributing to active learning, they have positive effects on creativity, art is a common language that makes people feel good, social It is possible to say that this effect has an effect on creating awareness and that all of this process has a positive effect on students. As a result of the 3 art therapy projects; Including art therapy practices as a method in art education, especially qualified art educators, has positive contributions to students' creativity and personal development. It is a method that can be used in many courses in the Painting Business Teaching curriculum. Provides studies in art education to work with different disciplines of art. It is possible to say that the practices of art therapy in social responsibility projects are very functional. In the light of these results, the recommendations can be summarized as follows; Art educators are advised to include art therapy practices in social responsibility projects especially for disadvantaged groups as an alternative method in art education. It is recommended that studies be carried out by researchers to make art therapy more recognizable because of lack of Turkish resources in the field of art therapy and the low number of specialists trained in this field.

© UGSEAD All rights reserved

Giriş

Sanat geçmişten günümüze insanların kendilerini ve çevrelerini anlama ve düşüncelerini aktarmada önemli bir rol üstlenmiştir. “Sanat, bireylerin bastırılmış ve tanınmamış duygularını yansıtır, ruhun bilinçli ve bilinçsiz yönleri arasındaki diyalogu kolaylaştırır ve bilinçsiz materyale somut biçim verir” (Masters, 2005, s.12). Sanat yoluyla insanların duygu, düşünce ve yeteneklerini kapsayan yaratıcı etkinlikler sanat eğitimi olarak tanımlanmaktadır. Kırıçoğlu sanat eğitimi (2009, s.13) “Sanat Eğitimi, Toplumsal iyileştirmenin ve bu bağlamda toplumsal dönüşümün hizmetindedir ve bireyin yeni duruma uyumunda bir araçtır” şeklinde tanımlarken, Etike (1995, s. 15) “Sanat eğitimi, insanın duygu, düşünce, yeti ve yeteneklerini bir bütün olarak geliştirmeye yönelik yapıcı ve yaratıcı etkinlikleri kapsar” şeklinde tanımlamaktadır. Sanat eğitimi, insanlarda duyarlılık sınırlarını zorlamakta, o sınırın daha genişlemesini olanaklı kılmaktadır. Bu yolla insan kendini bir kez de bu yönü ile tanıma olanağı bulmakta ve kişi olma, olabilme yolunda daha bilinçli ilerlemektedir (Erinç, 2004, s. 85). Sanat Eğitimi için yapılan tanımlamalardan bir tanesini de Özsoy’un (2003, s. 81) “bireyin duygu, düşünce ve izlenimlerini anlatabilmede, yeteneklerini ve yaratıcılık gücünü estetik bir düzeye ulaştırmak amacıyla yapılan tüm eğitim çabasına “görsel sanat eğitimi” adı verilir” tanımlamasıdır. Sanat eğitiminin genel bir eğitim çabası olması gerektiği ve bu eğitimin içerisinde kişisel duygu, düşünce ve izlenimlerin bunun yanı sıra yetenek ve yaratıcılığın estetik bir bakış açısıyla düzenlenmesi kapsayan bir eğitim olması gerektiği vurgulanmaktadır. Sanat eğitimi çocuğa ve gence kültürünü tanıtır, öğretir, sevdirebilir ve onu bu değerleri koruyacak ve yaşatacak bireyler olarak yetiştirir” (Buyurgan, 2012, s.12). Buradan hareketle sanat eğitiminin yukarıda sayılanlar dışında kültürel bakımdan da önemli olduğu vurgulanmakta, sanat eğitimi ile kendi kültürünü, tarihini tanıyan ve gelecek nesillere taşıma sorumluluğunu alan bireylerin yetişmesinde de büyük bir önem arz ettiği açıklanmaktadır. Sanatla terapi ise her yaşta her bireyle uygulanabilen ve bireylerde sanat yoluyla olumlu bir gelişme amacıyla yapılan sanat faaliyetleri olarak özetlenebilir. Bu sanat faaliyetleri resim, müzik, tiyatro, sinema, dans ve hareket gibi faaliyetlerdir. Gün geçtikçe çağdaşlaşmanın gereği olarak sürekli değişen ve gelişen dünyada öğretim yöntemleri de yeni neslin ihtiyaçlarına göre değişiklik göstermektedir. Sanat eğitiminin öğretimi de bu değişimden etkilenmekte, geleneksel ve kalıplaşmış yöntemlerin yerini bazı yeni çağdaş öğrenme yöntemleri almaktadır. Sanatla terapi de bu yöntemlerden bir tanesi olarak sayılabilir. Dünyada 19. Yüzyılın ortalarından itibaren kullanılmaya başlanan “Sanatla Terapi” ülkemizde yeni sayılabilecek bir kavramdır. Sanat terapisinin ilk keşfi 1940’lı yıllara dayanır, 1960’lı yıllarda gelişir, sanat terapisi terimi ise ilk kez sanatçı olan Adrian Hill tarafından tüberküloz hastaları üzerinde anksiyete ve travmalarını ifade etmek için resim yapmayı araç olarak kullanmayı keşfetmiştir (Akhan 2012; Case ve Dalley, 2006; Malchiodi, 2005). Sanat terapisi, bilinç dışını bilince getirmede ve terapötik ilişkiyi kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir (Wilson’dan aktaran Demir, 2017). “Bir dışavurum aracı olarak da sanat,

kişinin içsel sürecinde yaşadığı duygu durumunu, somut biçimlerde yansıtması bir nevi boşalma, katarsis olma durumudur. Duygusal olarak bloke olmuş bir kişi ya da ortama karşı duygularını ifade edemeyen hastada semboller çok sayıda suçluluk duygusu yaratmadan ilgili durumların ortaya çıkmasına neden olabilir. Sözel olarak ifadeselliği mümkün olmayan kilit durumlarda sanat, kişinin duygu organlarına aktif olarak kullanmasına yardımcı olur” (Bostancıoğlu ve Kahraman, 2017). Temelinde kişilerde iyileşme ve rahatlama sağlama yatan bu yöntemin özellikle de son yıllarda yaşanan olumsuzluklar (savaşlar, göçler, ekonomik bunalımlar vb.) göz önüne alındığında insanların sanat yoluyla rahatlama için alternatif bir yöntem olarak önemini arttırdığı söylenebilir. Tüm bu düşüncelerden hareketle araştırmanın amacı; sanat eğitiminde alternatif bir yöntem olarak sanatla terapi uygulamalarının nasıl kullanılabileceğini yapılan uygulamalar üzerinden açıklamaya çalışmak olarak özetlenebilir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma konusu bakımından nitel bir araştırmadır ve genel tarama (Survey) modeline dayalı betimsel, kısa süreli ve uygulamalı bir araştırmadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Harran üniversitesi Resim İş Öğretmenliğinde Okuyan “Özel Öğretim yöntemleri II” dersini alan 40, “Müze Eğitimi ve Uygulamaları” dersini alan 10, “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersini alan 10 öğrenci olmak üzere toplam 60 öğrenci oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Alanla ilgili tüm tez, makale, kitap, veri, dergi, broşür vb. kaynakların yanı sıra Araştırma verileri, 2 alan uzmanı sanat terapisti görüşleri doğrultusunda derslerin Öğretim programlarına ve amaçlarına uygun hazırlanmış olan 4 haftalık uygulama programı ve uygulama sonu görüşme formlarından toplanmıştır. Görüşme formlarında çalışma grubu öğrencilerinin sanatla terapi uygulamalarının yöntem olarak kullanılmasına yönelik görüşleri toplanmaya çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada çalışma grubu öğrencilerine sanatla terapi yöntemiyle ilgili olarak açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmış ve bu formlarda öğrencilere sanatla terapi uygulamalarına yönelik görüşleri sorularak analizi yapılmaya çalışılmış, tablolandırılmış ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca uygulamalar sırasında çekilen fotoğraflar da araştırmanın ekler kısmına eklenmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde çalışma grubu öğrencilerine uygulanan sanatla terapi etkinliklerinin işlenişi ile ilgili verilere ve uygulama sonu öğrenci görüşme formlarına ait verilere değinilmeye çalışılmıştır.

Sanatla Terapi Uygulamalarına İlişkin Veriler

Bu bölümde araştırmanın uygulama kısmı için seçilen Resim İş Öğretmenliği Lisans Programında yer alan Özel Öğretim Yöntemleri II , Müze Eğitimi ve Uygulamaları ve Topluma Hizmet Uygulamaları dersleri için araştırmacı tarafından hazırlanmış ve uygulanmış olan Sanatla Terapi Etkinliklerinin işlenişi ile ilgili bilgiler tablolandırılarak açıklamaya çalışılmıştır.

Tablo 1. Özel Öğretim Yöntemleri Dersi Sanatla Terapi Uygulamaları İşlenişi

Haftalar	Uygulama	İçerik
1. Hafta	<ul style="list-style-type: none"> Uygulama ile ilgili ön bilginin verilmesi, Müzikle Terapi Isınma Çalışması, Sanatla Terapi Uygulama Çalışması üzerine bireysel görüşlerin paylaşılması, 2 hafta uygulaması ile ilgili bilginin verilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> Öğrencilerden daire içinde gelişi güzel yürüyerek akıllarına gelen herhangi bir müzik parçası bulmaları istenir, müzik parçasını bulan yürümeyi sonlandırır, herkes durduğunda, hazır olan her öğrenci bulduğu şarkıyı mırıldanır ve grup da ona sesle ve hareketle eşlik eder.

2. Hafta	<ul style="list-style-type: none"> Öğrenciler getirdikleri malzemelerle kendi müzik aletlerini tasarlar 	<ul style="list-style-type: none"> Öğrencilerden her türlü malzemeyi kullanabilecekleri kendi antik dönem müzik aletlerini tasarlamaları istenir.
3. Hafta	<ul style="list-style-type: none"> Tasarlanan müzik aletlerinin Sergilenmesi Müzikle Terapi Uygulaması olarak Grup Çalışması 	<ul style="list-style-type: none"> Öğrenciler sınıf dışı uygun bir ortamda kendi yaptıkları müzik aletlerini sergilemek için hazırlanırlar ve gruptan bir kişinin başlattığı ritme öğrenciler kendi yaptıkları müzik aletiyle sırayla eklenirler.
4. Hafta	<ul style="list-style-type: none"> Uygulamaya yönelik görüşme formlarının uygulanması 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışmaya yönelik görüşler Başlangıçta, süreçte ve sonuçtaki değerlendirmeleri yapılır.

Tablo 1 de özel öğretim yöntemleri II dersi için hazırlanan 4 haftalık program içerisinde sanatla terapi uygulamalarının planı ve içeriği ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Tablo 2. Müze Eğitimi ve Uygulamaları Dersi Sanatla Terapi Uygulamaları İşlenişi

Haftalar	Uygulama	İçerik
1. Hafta	<ul style="list-style-type: none"> Uygulama ile ilgili ön bilginin verilmesi, Müze Ziyaretleri için Hazırlıkların Yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> Uygulamalar için seçilen Kent Müzesi ve Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi için ilgili birimler bilgilendirilir, gerekli malzemeler araştırmacı ve öğrenciler tarafından temin edilir.
2. Hafta	<ul style="list-style-type: none"> Müzedede Sanatla Terapi Etkinliklerin Gerçekleştirilmesi (Şanlıurfa Kent Müzesi) 	<ul style="list-style-type: none"> Yaka kartı etkinliğinin yapılması Müzenin Parçası Ol Etkinliğinin yapılması Gün Sonu Fotosunun çekilmesi
3. Hafta	<ul style="list-style-type: none"> Müzedede Sanatla Terapi Etkinliklerin Gerçekleştirilmesi (Şanlıurfa Arkeoloji ve Mozaik Müzesi) 	<ul style="list-style-type: none"> Göbeklitepe Replikası Müzik Eşliğinde Doğaçlama Danslar yapılması Def Üzerine Sembolik Çizimlerin yapılması Gün Sonu Fotosunun çekilmesi
4. Hafta	<ul style="list-style-type: none"> Uygulamaya yönelik görüşme formlarının uygulanması 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışmaya yönelik görüşmelerden alınan alıntılarla değerlendirmelerin yapılması

Tablo 2’de Müze Eğitimi ve Uygulamaları dersi için hazırlanan 4 haftalık program içerisinde sanatla terapi uygulamalarının planı ve içeriği ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Tablo 3. Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Sanatla Terapi Uygulamaları İşlenişi

Haftalar	Uygulama	İçerik
1. Hafta	<ul style="list-style-type: none"> Uygulama ile ilgili ön bilginin verilmesi, Engelliler için “Sanat Varsa Engel Yok” Proje Taslağının Hazırlanması Uygulama yapılacak özel eğitim merkezi için gerekli izinlerin alınması. 	<ul style="list-style-type: none"> Öğrencilerle empati duygusu üzerine bir sanatla terapi ısınma çalışması yapılır. Öğrenciler ikişer kişilik gruplara ayrılır, etkin dinleme ve konuşma üzerine yapılan çalışma sonrasında engellilerin neler hissettikleri üzerine düşünceler paylaşılır.
2. Hafta	<ul style="list-style-type: none"> Engelliler konusuyla ilgili 	<ul style="list-style-type: none"> Öğrencilerden Bilgisayardan

	literatür tarama ve Afiş Çalışmaları tasarlanır	yararlanarak Farkındalık yaratacak Afiş Çalışmaları yapmaları istenir.
3. Hafta	• Sanatla Terapi Uygulamasının Yapılması	• Grupta bulunan öğretmen adayları Engelli öğrencilerle beraber ortak bir resim çalışması yaparlar.
4. Hafta	• Uygulamaya yönelik görüşme formlarının uygulanması	• Görüşme formlarından elde edilen verilerden alıntılarla değerlendirme çalışması yapılır.

Tablo 3’de Topluma Hizmet Uygulamaları dersi için hazırlanan 4 haftalık program içerisinde sanatla terapi uygulamalarının planı ve içeriği ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Görüşme Formlarına İlişkin Veriler

Özel Öğretim Yöntemleri Dersi Sanatla Terapi Uygulamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 4. Öğrencilerin 1. Görüşme sorusuna verdikleri cevapları gösterir dağılım:

<i>Bu çalışmada kendinizi nasıl değerlendirirsiniz?</i>								
Başlarken	f	%	Süreçte	f	%	Sonuçta	f	%
Kaygılı	9	22,5	Eğlenceli	7	17,5	Başarılı	11	27,5
Farklı	7	17,5	Eğitici	6	15	Öğretici	6	15
Heyecanlı	6	15	Aktif	5	12,5	Mutlu	5	12,5
Meraklı	5	12,5	İyi	5	12,5	Eğlenceli	4	10
İstekli	4	10	Yoğun	4	10	Keyifli	4	10
Zevkli	3	7,5	Farklı	4	10	İyi	3	7,5
Kuşkulu	2	5	Başarılı	3	7,5	Rahat	3	7,5
Rahat	2	5	Rahat	3	7,5	Farklı	2	5
İyi	2	5	Kaygılı	2	5	Birlikte	2	5
			Umutlu	1	2,5			
Toplam	40	100		40	100		40	100

Tablo 4’e bakıldığında; çalışma grubu öğrencilerinin bu çalışmada kendilerini nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda, başlarken kaygılı (%22,5), süreçte eğlenceli (%17,5), sonuçta ise başarılı (%27,5) bulduklarını vurgulamışlardır. Bu cevaplara ek olarak özellikle uygulamalara başlarken, farklı, heyecanlı, meraklı, istekli, zevkli, kuşkulu, rahat ve iyi cevaplarını vermişler, süreci değerlendirirken eğitici, aktif, iyi, yoğun, farklı, başarılı, rahat, kaygılı ve umutlu cevaplarını vermişler ve sonuçta ise öğretici, mutlu, eğlenceli, keyifli, iyi, rahat, farklı ve birlikte cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 5. Öğrencilerin 2. Görüşme sorusuna verdikleri cevapları gösterir dağılım:

<i>Sanatla Terapi Uygulamasını Bir Yöntem Olarak Nasıl Buldunuz?</i>								
Başlarken	f	%	Süreçte	f	%	Sonuçta	f	%
Eğlenceli	8	20	Eğlendiren	6	15	Faydalı	5	15
Zevkli	8	20	Zevkli	5	15	Rahatlatıcı	5	15
Öğretici	6	15	Eğiten	4	10	Güzel	5	15
Farklı	6	15	Hayal Gücünü Geliştiren	4	10	Başarılı	4	10
Meraklı	5	12,5	Öğreten	4	10	Eğiten	4	10
İstekli	4	10	Farklı	3	7,5	Geliştiren	4	10
Sıkıcı	2	5	Yaratıcılığı geliştiren	3	7,5	Öğreten	3	7,5
Kuşkulu	1	2,5	Geliştiren	3	7,5	Farklı	3	7,5
			Düşünceleri yansıtan	3	7,5	İyi hissettiren	3	7,5
			Yoğun	2	5	Gururlu	2	5

			Gözlem	2	5	hissettiren		
			gücünü arttıran			Sosyalleştirici	2	5
			Sıkıcı	1	2,5			
Toplam	40	100		40	100		40	100

Tablo 5 ele alındığında; çalışma grubu öğrencilerinin sanatla terapi uygulamalarının bir yöntem olarak kullanılmasını nasıl buldukları sorulduğunda, başlarken eğlenceli (%20), süreçte eğlendiren (%15), sonuçta ise faydalı (%15) bulduklarını vurgulamışlardır. Bu cevaplara ek olarak özellikle uygulamalara başlarken, zevkli, öğretici, farklı, meraklı, istekli, sıkıcı ve kuşku cevaplarını vermişler, süreci değerlendirirken zevkli, eğiten, hayal gücünü geliştiren, öğreten, farklı, yaratıcılığı geliştiren, düşünceleri yansıtan, yoğun, gözlem gücünü arttıran ve sıkıcı cevaplarını vermişler ve sonuçta ise rahatlatıcı, güzel, başarılı, eğiten, geliştiren, öğreten, farklı, iyi hissettiren, gururlu hissettiren ve sosyalleştirici cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 6. Öğrencilerin 3. Görüşme sorusuna verdikleri cevapları gösterir dağılım*

<i>Uygulamada sizi olumlu ya da olumsuz etkileyen durumlar nelerdi?</i>					
Olumlu	f	%	Olumsuz	f	%
Heyecanlı bir etkinlik	5	14,7	Grupça çalışma zorluğu	3	21,4
Sosyalleştirici bir etkinlik	4	11,7	Yetiştirememe kaygısı	2	14,1
Eğitici bir etkinlik	4	11,7	Başlarken kaygı vermesi	2	14,1
Rahatlatıcı bir etkinlik	4	11,7	Yoğun ve yorucu	1	7,2
İyi hissettiren bir etkinlik	4	11,7	Telaş	1	7,2
Sorumluluk duygusunu geliştiren bir etkinlik	3	8,9	Endişe	1	7,2
Zevkli bir etkinlik	3	8,9	Tam olarak kavrayamama	1	7,2
Başarılı bir etkinlik	3	8,9	Başaramama kaygısı	1	7,2
Dinlendiren bir etkinlik	2	5,9	Tereddütler	1	7,2
Güzel bir etkinlik	2	5,9	Aşına olunmayan bir yöntem oluşu	1	7,2
Toplam	34	100		14	100

*Frekans Sayısının tam olmayışının nedeni bazı öğrencilerin soruyu yanıtlamamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 6'ya bakıldığında; çalışma grubu öğrencilerinin uygulamaya yönelik olumlu ve olumsuz görüşleri sorulduğunda olumlu olarak; heyecanlı bir etkinlik olduğunu (%14,7), olumsuz olarak da grupça çalışmanın zorluğu (21,4) cevaplarını vermişlerdir. Bunlara ek olarak olumlu durumlara bakıldığında, sosyalleştirici, eğitici, rahatlatıcı, iyi hissettiren, sorumluluk duygusunu geliştiren, zevkli, başarılı, dinlendiren güzel bir etkinlik olduğuna değinilmiş, olumsuz durumlara bakıldığında ise, yetiştirememe kaygısının, başlarken duyulan kaygının, yoğun ve yorucu olmasının, telaş ve endişe uyandırmasının, tam olarak kavrayamama, başaramama konusunda tereddüt duyma ve daha önce aşına olunmayan bir yöntem olmasının olumsuz durumlar arasında sayıldığı görülmektedir. Genel anlamda tabloya bakarak verilen cevapların tekrarlanma sıklığına bakıldığında olumlu durumların olumsuz durumlara nazaran çok daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 7. Öğrencilerin 4. Görüşme sorusuna verdikleri cevapları gösterir dağılım:

<i>Sizce Sanatla Terapi Sınıf İçi veya Sınıf Dışı Öğretelerde Bir Öğretim Yöntemi olarak kullanılabilir mi?</i>					
	f	%		f	%
Evet	32	80	Hayır	8	20

Tablo 7 ele alındığında; çalışma grubu öğrencilerinin sanatla terapi uygulamalarının sınıf içi ve sınıf dışı öğretilerde kullanılıp kullanılmayacağı sorulduğunda, % 80'i kullanılabilir olduğunu, %20'si ise kullanılmayacağını belirtmiştir. Bu tablodan anlaşıldığı kadarıyla sanatla terapi uygulamaları sınıf içi ve sınıf dışı öğretilerde çoğunlukla alternatif bir yöntem olarak kullanılabilir olduğudur.

Tablo 8. Öğrencilerin 5. Görüşme sorusuna verdikleri cevapları gösterir dağılım.*

<i>Son olarak Uygulamaya yönelik eklemek istedikleriniz nelerdir?</i>		
	f	%
Eğitici ve öğretici bir uygulamaydı	4	17,4
Kişisel gelişimime katkı sağlayan bir uygulamaydı	3	13,1
Çok eğlenceli bir grup etkinliği idi	3	13,1
Tüm süreç boyunca çok keyifliydi	2	8,7
Değişik hissettiren bir uygulamaydı	2	8,7
Farklı olması sebebiyle dikkat çeken bir uygulamaydı	2	8,7
Kendimi rahat hissettiğim bir uygulamaydı	2	8,7
Geleneksel kalıp öğretim yöntemlerinin dışında bir uygulamaydı	2	8,7
Yapılabilirliği konusunda kuşkuluyum	1	4,3
Başta kaygılarım vardı ama sonra kalmadı	1	4,3
Müzik temasında çalışmak iyi hissettirdi	1	4,3
Toplam	23	100

*Frekans Sayısının tam olmayışının nedeni bazı öğrencilerin soruyu yanıtlamamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 8'e bakıldığında; çalışma grubu öğrencilerinin uygulamaya yönelik eklemek istedikleri sorulduğunda, eğitici ve öğretici bir uygulama olduğunu (%17,4), kişisel gelişime katkı sağlayan bir uygulama olduğunu (%13,1), çok eğlenceli bir grup etkinliği olduğu (%13,1), sürecin keyifli geçtiğini (%8,7), değişik ve farklı hissettiren bir uygulamaya olduğunu (%8,7), onları rahat hissettiren ve geleneksel kalıpların dışında bir uygulama (%8,7) olduğunu belirtmişler aynı zamanda yapılabilirlik konusunda endişe duyduklarını (%4,3), başta oluşan kaygıların silindiğini (%4,3) ve müzik temasında çalışmanın iyi hissettirdiğini (%4,3) vurgulamışlardır.

Genel olarak; Özel öğretim yöntemleri II dersinde uygulanan 4 haftalık sanatla terapi uygulamaları sonunda çalışma grubu öğrencileri tarafından görüşme formlarına verilen cevaplar değerlendirildiğinde, sanatla terapi uygulamaları sürecinin öğrencilere başta kaygı verse de süreç içerisinde ve sonrasında değerlendirildiğinde eğlenceli ve öğretici bir hale dönüştüğü, sanatla terapi uygulamalarının bir öğretim yöntemi olarak kullanılmasının görüşme formlarına verilen cevaplar göz önüne alındığında başta ve süreç içerisinde eğlenceli ve zevkli olarak değerlendirdikleri ve sonuç olarak da faydalı ve onları rahatlatan bir yöntem olduğunu vurgulamışlardır. Süreç boyunca sanatla terapi uygulamalarına yönelik olarak genelde olumlu duygular hissettiklerini ve sanatla terapi yönteminin sınıf içi ve dışında bir öğretim yöntemi olarak kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Çalışma grubu öğrencilerinin görüşme formlarına verdikleri cevaplara bakıldığında genel olarak hazırlanan ve uygulanan bu dört haftalık sürecin eğitici, öğretici ve kişisel gelişimlerine de katkı yaptığı bir grup etkinliği olduğunu belirttikleri tablolardan anlaşılmaktadır.

Müze Eğitimi ve Uygulamaları Dersi Sanatla Terapi Uygulamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 9. Uygulamaya Katılan Çalışma Grubu Öğrencilerinin 1. Görüşme Sorusuna Verdikleri Cevapları Gösteren Dağılım

<i>"Bu uygulamada neler öğrendiğinizi düşünüyorsunuz?"</i>		
	f	%
1. Yapararak yaşayarak aktif öğrenmeyi	4	25
2. Verimli bir müze ziyareti gerçekleştirmeyi	3	18,6
3. Müzelerden eğitim ortamı olarak yararlanmayı	2	12,5
4. Oyun yoluyla müzede eğitimi	2	12,5
5. Disiplinlerarası çalışmalar yapmasını	2	12,5
6. Müzeleri daha eğlenceli hale getirmeyi	1	6,3
7. Mekanların öğrenme üzerindeki etkisini	1	6,3
8. Farklı sanat dallarıyla çalışmanın etkililiğini	1	6,3
Toplam	16	100

Tablo 9 ele alındığında; çalışma grubu öğrencilerinin uygulamada neler öğrendiklerini düşündükleri sorulduğunda, yapararak yaşayarak aktif öğrenmeyi (%25), verimli bir müze ziyareti gerçekleştirmeyi (%18,6), müzelerden eğitim ortamı olarak yararlanmayı (%12,5), oyun yoluyla müzede eğitimi (%12,5), disiplinler arası çalışmalar yapmasını (%12,5), müzelerin nasıl daha eğlenceli hale getirilebileceğini (%6,3) mekanların öğrenme üzerindeki etkisini ve farklı sanat dallarıyla çalışmanın etkinliğini vurgulamışlardır.

Tablo 10. Uygulamaya Katılan Çalışma Grubu Öğrencilerinin 2. Görüşme Sorusuna Verdikleri Cevapları Gösteren Dağılım

<i>“Bu uygulama size neler hissettirdi?”</i>		f	%
1.	Yaratıcılık	4	23,5
2.	Keyif	3	17,6
3.	Öğretici	3	17,6
4.	Özgünlük	2	11,8
5.	Eğitici	2	11,8
6.	Etkileyici	2	11,8
7.	Merak	1	5,9
Toplam		17	100

Tablo 10'a bakılacak olursa; uygulamaların çalışma grubu öğrencilerine neler hissettirdiğine bakıldığında daha çok yaratıcılık (%23,5) , keyif (%17,6), öğreticilik (%17,6), özgünlük (%11,8), eğiticilik (%11,8), etkileyicilik (%11,8), ve merak duygusu (%5,9), hissettirdiklerini vurgulamışlardır.

Tablo 11. Uygulamaya Katılan Çalışma Grubu Öğrencilerinin 3. Görüşme Sorusuna Verdikleri Cevapları Gösteren Dağılım

<i>“Bu uygulamayla hangi kazanımları elde ettiğinizi düşünüyorsunuz?”</i>		f	%
1.	Yaratıcı düşünmeyi	3	23
2.	Jest, mimik ve beden dilini kullanmayı	2	15,4
3.	Müzedede yapılabilecek etkinlikleri	2	15,4
4.	Müzelerde eğitim yapılabileceğini	2	15,4
5.	Müze ziyaretlerinin insana iyi geldiğini	1	7,7
6.	Geçmişin gizemli dünyasına tanıklık etmeyi	1	7,7
7.	Anı dondurmaya	1	7,7
8.	Sanatın tarihsel süreçlerini	1	7,7
Toplam		13	100

Tablo 11 ele alındığında; çalışma grubu öğrencilerinin uygulamayla hangi kazanımları elde ettikleri sorulduğunda, yaratıcı düşünmeyi (%23), jest, mimik ve beden dilini kullanmayı (%15,4), müzedede yapılabilecek etkinlikleri (%15,4), müzelerde eğitim yapılabileceğini (%15,4), müze ziyaretlerinin insana iyi geldiğini (%7,7), geçmişin gizemli dünyasına tanıklık etmeyi (%7,7), anı dondurmaya (%7,7) ve sanatın tarihsel süreçlerini öğrendiklerini (%7,7), vurgulamışlardır.

Tablo 12. Uygulamaya Katılan Çalışma Grubu Öğrencilerinin 4. Görüşme Sorusuna Verdikleri Cevapları Gösteren Dağılım

<i>“Bu uygulamaya yönelik son olarak eklemek istedikleriniz nelerdir?”</i>		f	%
1.	Hem eğlendik hem öğrendik	3	30
2.	En keyifli derslerimizden biriydi	2	20
3.	Müzelere bakış açım olumlu yönde değişti	1	10
4.	Şanlıurfa ilinin yöresel kültür özelliklerini öğrendim	1	10
5.	Şanlıurfa ilinin ne kadar geniş bir geçmişe sahip olduğunu öğrendim	1	10
6.	Müzik ve müze beraberliği çok etkileyici geldi.	1	10
7.	Etkinliklerin öğretmenlik sürecime katkı sağlayacağını düşünüyorum	1	10
Toplam		10	100

Tablo 12'ye bakıldığında; çalışma grubu öğrencilerinin uygulamaya yönelik eklemek istedikleri sorulduğunda, hem eğlenip hem öğrendiklerini (%30), en keyifli derslerinden birini geçirdiklerini (%20), müzelere bakış açılarının değiştiğini, Şanlıurfa ilinin yöresel kültür özelliklerini öğrendiklerini, müzik ve müze temalarının etkileyiciliğini, öğretmenlik süreçlerine katkı yapan uygulamalar olduklarını belirtmişlerdir.

Müze Eğitimi ve Uygulamaları dersinde uygulanan 4 haftalık sanatla terapi uygulamaları sonunda çalışma grubu öğrencileri tarafından görüşme formlarına verilen cevaplar değerlendirildiğinde, sanatla terapi uygulamalarının özellikle yaparak yaşayarak aktif bir öğrenme sağladığı, verimli bir müze ziyaretine katkı yaptığı, yaratıcı düşünmeyi geliştiren bir uygulama olduğu ve sürecin genel anlamda eğitici, öğretici, keyifli bulduklarını vurguladıkları görülmektedir.

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Sanatla Terapi Uygulamalarına İlişkin Bulgular**Tablo 13. Uygulamaya Katılan Çalışma Grubu Öğrencilerinin 1. Görüşme Sorusuna Verdikleri Cevapları Gösteren Dağılım**

<i>"Bu uygulamada neler öğrendiğinizi düşünüyorsunuz?"</i>		f	%
1.	Grup çalışmasını	5	22,7
2.	Birlik, beraberlik ve dayanışmayı	4	18,3
3.	Sanat diliyle iletişim kurmayı	3	13,6
4.	Toplum Yararına Çalışmayı	3	13,6
5.	Empati duygusunu	3	13,6
6.	Sorumluluk Duygusunu	2	9,1
7.	Bilgiyi Pekiştirmeyi	2	9,1
Toplam		22	100

Tablo 13 ele alındığında; çalışma grubu öğrencilerinin uygulamada neler öğrendiklerini düşündükleri sorulduğunda, Grup çalışmasını (%22,7), verimli Birlik, beraberlik ve dayanışmayı (%18,3), Sanat diliyle iletişim kurmayı (%13,6), Toplum Yararına Çalışmayı (%13,6), Empati duygusunu (%13,6), Sorumluluk Duygusunu (%9,1) Bilgiyi Pekiştirmeyi (%9,1) vurgulamışlardır.

Tablo 14. Uygulamaya Katılan Çalışma Grubu Öğrencilerinin 2. Görüşme Sorusuna Verdikleri Cevapları Gösteren Dağılım

<i>"Bu uygulama size neler hissettirdi?"</i>		f	%
1.	Mutluluk	4	19
2.	Keyif	3	14,3
3.	İyi	3	14,3
4.	Gurur	2	9,5
5.	Heyecan	2	9,5
6.	Güzel	2	9,5
7.	Üzgün	2	9,5
8.	İnanılmaz	1	4,8
9.	Farklı ve Birlikte	1	4,8
10.	Sevgi	1	4,8
Toplam		21	100

Tablo 14'e bakılacak olursa; uygulamaların çalışma grubu öğrencilerine neler hissettirdiğine bakıldığında daha çok mutluluk (%19), keyif (%14,3), iyi (%14,3), gurur (%9,5), heyecan (%9,5), güzel (%9,5), üzgün (%9,5), inanılmaz (%4,8), farklı ve birlikte (%4,8) ve sevgi (%4,8), hissettirdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 15. Uygulamaya Katılan Çalışma Grubu Öğrencilerinin 3. Görüşme Sorusuna Verdikleri Cevapları Gösteren Dağılım

<i>"Bu uygulamayla hangi kazanımları elde ettiğinizi düşünüyorsunuz?"</i>		f	%
1.	Sosyal beceriler kazandım	1	10
2.	Sanat yoluyla topluma faydalı işler yapabileceğimi öğrendim	1	10
3.	Sanatla etkili bir iletişim kurulabileceğini öğrendim	1	10
4.	Grup Çalışmasının getirdiği sorumlulukları öğrendim	1	10
5.	İnsan olduğumu hissettim.	1	10
6.	Sanatın ortak bir dil olduğunu anladım	1	10
7.	Sevginin paylaşıldıkça arttığını gördüm	1	10
8.	Farklı olsak da sanat aracılığıyla birlikte olabileceğimizi öğrendim	1	10
9.	Yardımlaşmanın ne denli güzel bir duygu olduğunu hissettim	1	10
10.	Koşullara Uygun Çalışabilmenin bazen zor olabileceğini gördüm.	1	10
Toplam		10	100

Tablo 15 ele alındığında; çalışma grubu öğrencilerinin uygulamayla hangi kazanımları elde ettikleri sorulduğunda, sosyal beceriler kazandıklarını (%10), sanat yoluyla toplum yararına çalışmayı (%10), sanatla etkili iletişim kurabilmeyi (%10), grup çalışmasının getirdiği sorumlulukları (%10), insan olmayı hissettiklerini (%10), sanatın ortak bir dil olduğunu (%10), sevginin

paylaşıldıkça arttığını (%10), farklılıklarımızın sanat yoluyla birlikteliğini (%10), yardımlaşmayı (%10), koşullara uygun çalışabilmenin zorluklarını (%10) öğrendiklerini vurgulamışlardır.

Tablo 16. Uygulamaya Katılan Çalışma Grubu Öğrencilerinin 4. Görüşme Sorusuna Verdikleri Cevapları Gösteren Dağılım

	<i>“Bu uygulamaya yönelik son olarak eklemek istedikleriniz nelerdir?”</i>	f	%
1.	Güzel ve Anlamlı bir sanatla terapi çalışmasıydı	4	28,6
2.	Sosyal sorumluluk adına iyi bir uygulama oldu	3	21,5
3.	Mutluluk veren ve iyi hissettiren bir projeydi	2	14,3
4.	Topluma hizmet anlamında farkındalık yaratan bir uygulamaydı	2	14,3
5.	Mesleki gelişime katkı sunan bir uygulamaydı	1	7,1
6.	Hayallerin engeli yoktur	1	7,1
7.	Sanat varsa engel yoktur	1	7,1
	Toplam	14	100

Tablo 16’ya bakıldığında; çalışma grubu öğrencilerinin uygulamaya yönelik eklemek istedikleri sorulduğunda, güzel ve anlamlı bir terapi çalışması olduğunu (%28,6), sosyal sorumluluk adına iyi bir uygulama olduğunu (%21,5), mutluluk veren ve iyi hissettiren bir proje çalışması olduğunu (%14,3), toplumsal çıktı üreten ve farkındalık yaratan bir uygulama olduğunu (%14,3), mesleki gelişime katkı sunan bir proje olduğunu (%7,1), hayallerin engeli olmadığını (%7,1) ve sanat varsa engelin olmadığını (%7,1) ekledikleri görülmektedir.

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinde uygulanan 4 haftalık sanatla terapi uygulamaları sonunda çalışma grubu öğrencileri tarafından görüşme formlarına verilen cevaplar değerlendirildiğinde, sanatla terapi uygulamalarıyla grup çalışmasını öğrendiklerini, sanatın ortak bir dil olarak nasıl kullanıldığını öğrendiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda sanatla terapi uygulamalarının genel olarak olumlu duygular hissettirdiği, bu uygulamaları güzel ve anlamlı bulduklarını, farkındalık yaratan bir sosyal sorumluluk projesinin süreçlerini de öğrendiklerini vurgulamışlardır.

Tüm bu verilerden yola çıkarak kısaca; sanatla terapi uygulamalarının öğrencileri rahatlatan eğitici ve öğretici uygulamalar olduğunu, kişisel gelişimlerine katkı yapan uygulamalar olduğunu, sanat eğitiminde alternatif bir yöntem olarak kullanılabileceğini, yaparak yaşayarak aktif öğrenmeye katkısı olduğunu, yaratıcılık üzerinde olumlu etkileri olduğunu, sanatın insanı iyi hissettiren ortak bir dil olduğunu görebilmeyi, sosyal sorumluluk projelerinde uygulandığında farkındalık yaratma üzerine etkisi olduğunu ve tüm bu sürecin öğrenciler üzerinde genel olarak olumlu duygular hissettirdiğini söylemek mümkün olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Sanat eğitiminde Sanatla terapi uygulamalarının alternatif bir yöntem olarak uygulanması ve araştırmaya katılan öğrencilerin görüşme formlarından elde edilen verilerin değerlendirilmesiyle

Sonuç olarak,

Sanat eğitiminde bir yöntem olarak sanatla terapi uygulamalarına yer vermenin özellikle nitelikli sanat eğitimcileri yetiştirirken öğrencilerin yaratıcılıklarına, kişisel gelişimlerine olumlu katkıları olduğu,

Resim İş Öğretmenliği müfredatında yer alan birçok ders içerisinde kullanılabilir olduğuna,

Sanat eğitiminde, sanatın farklı disiplinleriyle çalışmalar yapılmasına olanak verdiğine,

Özellikle sosyal sorumluluk projelerinde sanatla terapi uygulamalarının çok işlevsel olduğunu söylemek mümkündür.

Bu sonuçlar ışığında getirilen öneriler şu şekilde özetlenebilir;

Sanat eğitimcilerinin sanat eğitiminde alternatif olarak özellikle de dezavantajlı gruplar için yapılan sosyal sorumluk projelerinde sanatla terapi uygulamalarına yer vermeleri önerilmekte,

Sanatla terapi alanında Türkçe kaynakların az olması ve bu alanda yetişmiş uzmanların sayılarının az olması nedeniyle sanatla terapinin daha tanınabilir hale getirilmesi için araştırmacılar tarafından çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Akhan, L. U. (2012). *Psikopatolojik Sanat ve Psikiyatrik Tedavide Sanatın Kullanılışı*. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2(2), 132-135).
- Aziz, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel.
- Bostancıoğlu, B. & Kahraman, M. E. (2017). *Sanat Terapisi Yönteminin ve Tekniklerinin Sağlık-İyileştirme Gücü Üzerindeki Etkisi*. Beykoz Akademi Dergisi, 2017, 5(2), 150-162
- Buyurgan, S. & Buyurgan U. (2012). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Pegem.
- Case, C. & Dalley, T. (2006). *Handbook of Art Therapy* (2 rd ed. Pp.1-10) London:Roudledge.
- Cebeci, S. (2010). *Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri*. İstanbul: Alfa.
- Demir, V. (2017). *Dışavurumcu Sanat Terapisinin Psikolojik Belirtileri ile Bilişsel İşlevlere Etkisi*. OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 7(13), 575- 598.
- Erinç, S. (2004). *Sanatın Boyutları*. Ankara: Ütopya.
- Etike, S. (1995). *Sanat Eğitimi Yazıları*. Ankara: İlke.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kırıçoğlu, O.T. (2009).*Sanat Kültür Yaratıcılık*. Ankara: Pegem.
- Malchiodi, C. A. (2005). *Expressive Therapies History, Theory and Practise*. In C. A. Malchiodi (Ed), *Expressive Therapies* (pp 1-15). New York: Guilford Press.
- Masters, C.L. (2005). *“Clay Sculpture Within An Object Relational Therapy: A Phenomenological-Hermeneutic Case”*. Study. Rhodes University, Department of Psychology. Thesis For The Master Of Arts Degree In Clinical Psychology.
- Özsoy, V. (2003).*Görsel Sanatlar Eğitimi*. Ankara: Gündüz.

EKLER

EK 1- Özel Öğretim Yöntemleri Dersi Sanatla Terapi Uygulamalarından Fotolar

EK 2- Müze Eğitimi ve Uygulamaları Dersi Sanatla Terapi Uygulamaları Fotolar

EK 3- Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Sanatla Terapi Uygulamaları Fotolar

